

Соціальна робота в культурно-дозвіллевій діяльності є одним зі значних напрямків в цій професії. Системне розуміння різних проблем, які виникають, як на індивідуальному, так і на груповому і загальносоціальному рівнях, передбачає націленість соціальної допомоги на забезпечення повної самореалізації особистості, включаючи розвиток та реалізацію її духовних потреб.

Особливістю соціальної роботи в культурно-дозвіллевій сфері, яка відрізняє її, зокрема від дії інститутів освіти і культури полягає у тому, що:

– соціальна робота виступає як свого роду соціальний менеджмент, який встановлює і оптимізує зв'язок між індивідом і культурно-дозвіллевою сферою, допомагає клієнту в пошуку якісних послуг у даній сфері;

– соціальна робота ставить більш широкі цілі, ніж вказані інститути, а саме: забезпечити стабільне соціальний добробут своїх підопічних, допомогти захистити права свого клієнта, та комплексну реалізацію його потреб;

– маючи спеціальну професійну підготовку, спеціаліст з соціальної роботи, в процесі організації залучення своїх клієнтів в культурно-дозвіллеву діяльність, може паралельно діагностувати існуючі соціальні проблеми, аналізувати їх та запропонувати можливе рішення;

– спеціаліст з соціальної роботи володіє такими організаційними, науково-методичними, технологічними та іншими ресурсами, які можуть бути не доступні представникам інших професій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Паскаль О. В. Соціальна робота в сфері дозвілля: навч. посіб. Одеса: Поліграф, 2007. 120 с.

2. Соціально-культурна цінність дозвілля та його роль у формуванні особистості в позашкільному навчальному закладі: метод. посіб. Кривий ріг, 2019. 37 с.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

Толмачева В. І.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
valeraaamarkova@gmail.com*

Актуальність проблеми зумовлена тим, що реалії становлення та розвитку нашої держави характеризуються входженням України в європейський освітній простір,

демократизацією та гуманізацією суспільства, повсюдним використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Зазначені тенденції актуалізують підготовку активного та комунікабельного молодого покоління, здатного до конструктивної взаємодії в інформаційному суспільстві. Для комфортного перебування в соціумі та професійної життєдіяльності особистість повинна володіти розвинутими соціально-емоційними компетенціями, яка наразі стала важливою складовою процесу соціалізації молоді.

Мета статті полягає в аналізі розвитку соціально-емоційних компетенцій учнів з особливими освітніми потребами.

Дослідженням соціально-емоційних компетенцій займалися М. Докторович, І. Зарубінська, В. Шахрай. У роботах зарубіжних науковців досліджувалася соціальна компетентність дітей дошкільного (M. Guralnick, E. Waters, L. Sroufe, L. Lengua) та шкільного (N. Junntila, S. Bosacki, B. Liddle, G. Brigman) віку тощо.

У широкому розумінні термін «соціально-емоційні компетенції» містять такі особистісні характеристики, як соціальна чуйність, вміння тримати рольову дистанцію, емпатія (здатність до співпереживання), терпимість до чужої думки, до конфліктних ситуацій, безпосередність, здатність до комунікації і творчості, незалежність, відкритість, активна поведінка, довірливість і самообмеження [2, с. 158].

У структурі соціально-емоційної компетенції дослідниця Т. Смагіна виокремлює три компоненти:

- змістовний (знання про суспільство та його закони про основи співпраці і спілкування з іншими);
- ціннісний (здатність взаємодіяти з іншими; усвідомлення потреби захищати власні права, не порушуючи прав інших; толерантність);
- поведінковий (здатність досягати консенсусу, брати на себе відповідальність) [4, с. 141].

Також важливим компонентом є здатність особи оперувати емоційною інформацією, яка отримується за допомогою емоцій, а також добре володіти собою й ефективно налагоджувати взаємодію з іншими людьми. Це тісно пов'язано із дефініцією «емоційний інтелект», що означає сукупність інтелектуальних здібностей особи сприймати, розуміти й оцінювати власні та чужі почуття, вміння керувати своїми емоціями [3, с. 96].

Американські дослідники Дж. Мейер та П. Селовей увели в науковий обіг спеціальний термін «емоційний показник інтелекту» (EQ – Emotional quotient), під яким розуміють:

– сукупність когнітивних особистісних здібностей, структурованих через взаємодію емоцій із мисленням;

– частину соціального інтелекту, що містить здатність контролювати почуття й емоції, розрізняти їх і використовувати отриману інформацію задля контролю над поведінкою та мисленням (не тільки власними, а й інших людей)» [1, с. 9].

Однак Д. Гоулман розглядає «емоційний показник інтелекту» як «здатність правильно розуміти почуття іншої людини й контролювати власні емоції, що характеризують інтелект точніше, ніж здатність мислити логічно. На такій основі формуються соціальні компетенції, а їх дефіцит є результатом втрати місця людини в суспільстві [1, с. 9].

Важливу роль у соціальній адаптації дітей та підлітків відіграють не лише засвоєння соціально-нормативних шаблонів поведінки та оцінки інших людей, а й загальна установка школярів на активну комунікацію з однолітками, відкритість соціальному досвіду [2, с. 160].

Однією з головних причин зниження успішності та порушень поведінки, різних афективних переживань є невдоволення дітей своїми стосунками з однолітками, що часто не усвідомлюється ні дорослими, ні самими підлітками [4, с. 139].

Зокрема, в підлітковому віці емоційна сфера особистості зазнає значних змін. Дослідження показали, що підлітки переживають з приводу різноманітних життєвих подій більш яскраво і інтенсивно порівняно з дітьми [3, с. 98].

Емоційна компетентність передбачає не тільки вияви співпереживання і співчуття, а й реальну допомогу іншому. У результаті проведених Я. Рейковським досліджень підтверджено безпосередній вплив емоцій на всі пізнавальні процеси дитини (сприймання, уяву, пам'ять, мислення тощо). Зазнаючи певних модифікацій, вони набувають вибіркової та спрямованості. «Загалом, можна навіть стверджувати, що емоції вибірково сприяють одним пізнавальним процесам та гальмують інші. Схильність психічних процесів змінюватися під впливом емоційних чинників залежить від ступеня їх структурованості: чим більше структурований процес, тим менше він піддається впливу емоцій. Зазначене дозволяє зробити висновок, що модифікувальний вплив емоцій залежить, по-перше, від їх сили, по-друге, від особливостей пізнавального процесу, по-третє, від особливостей суб'єкта, тобто від його специфічних і порівняно стійких рис» [2, с. 161].

Об'єктом зацікавлення зарубіжних науковців Т. Лормана, Дж. Деппелера та Д. Харві стали п'ять базових складників соціально-емоційних компетенцій самоусвідомлення, саморегуляція, соціальне усвідомлення, навички побудови стосунків та прийняття відповідальних рішень [1, с. 10].

Успішність формування соціально-емоційних компетенцій учнів залежить від специфіки застосовуваних при цьому технологій навчання. Слід наголосити, що сучасні педагоги віддають перевагу тим із них, що ґрунтуються на активних рефлексивних методах. Основними з-поміж них є:

- навчання соціальних навичок через правила;
- формування соціальних навичок через наслідування;
- організація ігрових видів активності;
- арттерапія [3, с. 108].

Особливо затребуваними є інтерактивні технології, до яких належать діалогове, тренінгове, проблемне, кооперативне, когнітивне, проектне навчання тощо. Усі вони зорієнтовані на обмін цінностями, почуттями, думками, а не лише на отримання навчальної інформації. Зазначеним технологіям притаманні емоційно-особистісне включення всіх об'єктів навчання у спільну діяльність, обов'язковість індивідуальної та групової рефлексії, що, зі свого боку, сприяє взаємозбагаченню всіх учасників освітнього процесу, реалізації їх ціннісного потенціалу.

Теоретичний аналіз особливостей розвитку емоційного інтелекту підтвердив важливість цього концепту для формування соціальної та активної особистості. Розвиток соціально-емоційних компетенцій дітей та підлітків вчені пов'язують з позитивним впливом на поведінку, академічну успішність, особистісний успіх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даценко Н. Про структуру соціальної компетентності учнів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. Педагогіка. Соціальна робота.* 2012. Вип. 6. С. 8–10.
2. Льошенко О. А. Соціальна та емоційна компетентність: порівняльний аналіз. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки.* 2012. Вип. 16. С. 157–162.
3. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості. *Психологія і суспільство.* 2004. № 4. С. 95–109.
4. Смагіна Т. М. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки.* 2010. Вип. 50. С. 138–142.